Ιουδαϊσμός – Πότε εμφανίστηκε;

Μια αρχαιολογική μελέτη που ανατρέπει ό,τι ξέραμε και ξεκαθαρίζει το πότε εμφανίστηκε ο Ιουδαϊσμός στην Ιουδαία.

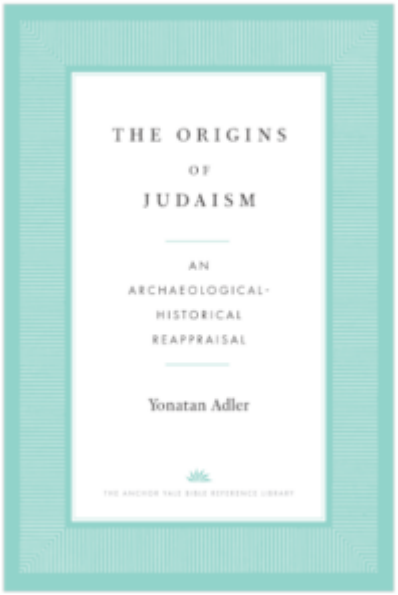
Αρθρογραφώ από το 2009 και ασχολούμαι με το θέμα της θρησκείας και του τρόπου που επιβλήθηκε, τουλάχιστον από το 2004 και ακόμα εκπλήσσομαι από τον τρόπο με τον οποίο μας έχει πείσει για την καθολικότητά της, αλλά και το "ένδοξο" παρελθόν της, το οποίο όσο ασχολούμαι περισσότερο τόσο περιορίζεται.

Αντικείμενο της παρουσίασης αυτής είναι το μόλις εκδοθέν βιβλίο του Ισραηλινού αρχαιολόγου Yonatan Adler, *The Origins of Judaism: An Archaeological-Historical Reappraisal*, των εκδόσεων της Anchor Yale Bible Reference Library, ο οποίος διδάσκει στο Πανεπιστήμιο Ariel στη Δυτική Όχθη, που φέρνει μια επανάσταση στον τρόπο κατανόησης του αρχαίου Ισραήλ.

Το αντικείμενό της μελέτης του είναι το σημείο από το οποίο και μετά, έχουμε σαφή στοιχεία για την εμφάνιση του Ιουδαϊσμού και τα αναφερόμενα εδώ προέρχονται από μια ωριαία παρουσίαση του έργου του την 20η Νοεμβρίου 2022 στη σχολή ραββίνων του Los Angeles, Sinai Temple, αλλά και την παρουσίαση του βιβλίου από διάφορους κριτικούς.
Ελπίζω σύντομα να μεταφραστεί το βιβλίο του στα ελληνικά, ώστε να υπάρχουν όλες οι πληροφορίες που μας δίνει αναλυτικά και εύληπτα.

Σαν **Ιουδαϊσμό** θεωρεί τον εβραϊκό τρόπο ζωής που είναι απόλυτα προσαρμοσμένος στην Τορά. Η δε Τορά είναι μέρος του εβραϊκού νόμου και είναι η γνωστή Πεντάτευχος, τα πέντε πρώτα βιβλία της Παλαιάς Διαθήκης. Αναφέρεται σε ένα τρόπο ζωής που επικεντρώνεται σε πρακτικές και όχι στις πεποιθήσεις.

Ο **εβραϊκός τρόπος ζωής**, που ακόμα χρησιμοποιείται από τους ορθόδοξους και όχι μόνο Εβραίους, χαρακτηρίζεται από την αυστηρή τήρηση πρακτικών και απαγορεύσεων που περιλαμβάνουν διατροφικούς κανόνες, τελετουργικά, περιτομή, αγνότητα, αυστηρούς κανόνες ειδικά για την αργία του Σαββάτου ή άλλες αργίες και πολλά άλλα. Με τον θρησκευτικό προσηλυτισμό και την προπαγάνδα με την οποία μεγαλώσαμε, μας είχε υποτυπωθεί ότι η βιβλική θρησκεία, ήταν η αρχαιότερη, ήταν ευρέως διαδομένη στους Εβραίους, ήδη από την εποχή του Μωυσή και παρά τις τσιριμόνιες τους, τελικά επικράτησε μέχρι την έλευση του Ιησού τουλάχιστον .

Όλα αυτά τελικά ήταν μύθοι. Ήδη στην δημοσίευση για την Παλαιά Διαθήκη, είχα παρουσιάσει αναλυτικά την έρευνα του Israel Finkelstein, καθηγητή Αρχαιολογίας στο πανεπιστήμιο του Tel Aviv και του Neil Asher Silberman, για τα αρχαιολογικά ευρήματα από το παρελθόν των Εβραίων, αλλά και κάτι που όλοι πλέον οι ακαδημαϊκοί γνωρίζουν, ότι οι Πατριάρχες, ο Μωυσής, η Έξοδος δεν υπήρξαν στην πραγματικότητα, ήσαν μυθικά πρόσωπα και καταστάσεις, και αν παρόλα αυτά είχαν ίσως κάποιο στοιχειώδες υπόβαθρο, αυτό αφορούσε ελάχιστους και όχι όλους τους Εβραίους που δεν διέφεραν σε τίποτα στην πραγματικότητα από τους υπόλοιπους Χαναναίους. Ο Ιουδαϊσμός προήλθε από ένα πολυθεϊστικό περιβάλλον

που από τα ευρήματα έδειχνε να είναι τότε ο κανόνας. Ο μονοθεϊσμός τελικά προήλθε από τον πολυθεϊσμό και όχι αντίστροφα όπως μας έμαθαν. Ταυτόχρονα οι βιβλικές σπουδές έχουν δείξει ότι η ίδια η Βίβλος είναι γραμμένη σε διακριτά στρώματα που χρονολογούνται από τον 8ο έως και τον 5ο αιώνα π.κ.χ. και ο αποκλειστικός της σκοπός ήταν η συσπείρωση των Εβραίων γύρω από τον Ναό και το Ιερατείο, για καθαρά εθνικιστικούς λόγους.

Αυτό που δεν γνωρίζαμε ήταν πότε ακριβώς καθιερώθηκε ο Ιουδαϊσμός. Δηλαδή πότε άρχισαν οι Εβραίοι να γνωρίζουν προφανώς και να ζουν σύμφωνα με τους αυστηρούς κανόνες της Τορά, που εμμέσως μας δείχνει και πότε καθιερώθηκε τελικά ο μονοθεϊσμός σε αυτόν τον λαό.

Η μέχρι τώρα υπάρχουσα θεωρία στηρίζεται στην αναφορά της Παλαιάς Διαθήκης στον Εσδρά που έρχεται στην Ιερουσαλήμ μετά το 516 π.κ.χ., διαπιστώνει ότι έχουν φύγει από τον δρόμο του Θεού, τους διαβάζει την Τορά, όλοι πείθονται από τα λόγια του και αμέσως κατασκευάζουν τα πρώτα Sukkah (χαρακτηριστικό ξύλινο δωμάτιο για τις τελετές τους). Την θεωρία αυτή ξεκίνησαν από τον 19ο αιώνα ο WML de Wette και ακολούθως ο Julius Wellhausen στη βάση φυσικά της Βίβλου, αλλά η επιστήμη προχωράει διαφορετικά.

Πώς μπορεί να ελεγχθεί και να αποδειχθεί το ξεκίνημα του Ιουδαϊσμού;
Υπάρχουν τα κείμενα (βιβλικά και εξωβιβλικά) και τα αρχαιολογικά ευρήματα. Το χαρακτηριστικό των κειμένων είναι ότι γράφονται από λόγιους, από ανθρώπους των γραμμάτων που είναι λίγοι και ανήκουν ίσως και σε ιδιαίτερη τάξη, όπως ο Ιώσηπος, ή ο Φίλων ο Αλεξανδρεύς, τα εβραϊκά απόκρυφα, τα χειρόγραφα της Νεκράς Θάλασσας και τα ψευδεπίγραφα. Δεν αντικατοπτρίζουν απαραίτητα τις μάζες, άλλα προβάλλουν ίσως θεωρούμενες ιδανικές καταστάσεις. Αντίθετα τα ευρήματα, αρχιτεκτονικά κατάλοιπα, επιγραφές, κεραμικά, νομίσματα, εδώλια, έγγραφα, δείχνουν την διάδοση και αποδοχή από το πλήθος μιας ιδεολογίας, δείχνουν το πραγματικό και όχι το ιδεατό.

Αν γνωρίζουμε λοιπόν μια περίοδο που ο Ιουδαϊσμός ήταν ενεργός και έχουμε συγκεκριμένα ευρήματα, θα πρέπει πηγαίνοντας πίσω στον χρόνο να διαπιστώσουμε πότε αυτά τα ευρήματα έχουν μια αρχή, ένα terminus post quem. Ξέρουμε ότι τον πρώτο αιώνα κ.χ. ο Ιουδαϊσμός ήταν ιδιαίτερα διαδεδομένος. Δεν είναι τυχαίο ότι αυτόν τον αιώνα και στις αρχές του δεύτερου έγιναν οι μεγάλες επαναστάσεις των Εβραίων κατά των Ρωμαίων. Τα ευρήματα που έχουμε από αυτή

την περίοδο και μέχρι το 70 κ.χ., ταυτίζονται απόλυτα με τις εντολές της Τορά και τα ευρήματα αυτά περιλαμβάνουν τους **διατροφικούς νόμους** (Kashrut) με χαρακτηριστικό στοιχείο την αποφυγή του χοιρινού και των ψαριών που δεν έχουν λέπια ή έχουν πτερύγια, όπως το γατόψαρο και ο καρχαρίας, αλλά και τη μπύρα. Άλλο στοιχείο είναι η **καθαριότητα** που τηρείται με τελετουργικό τρόπο σε μικρές πισίνες (Mikveh) αλλά και με την επιμονή σε πέτρινα σκεύη αντί κεραμικών που θεωρούνταν αγνότερα. Μια άλλη ξεκάθαρη ένδειξη είναι η **απεικόνιση** ή όχι, ανθρώπων ή ζώων, σε αντικείμενα ή και σε νομίσματα, σύμφωνα με την 2η εντολή της Βίβλου. **Άλλα τελετουργικά** είναι τα Mezuzah, τα tefillin, το menorah (7φωτη λυχνία) και το sukkot (σκηνοπηγία) (κατασκευές Sukkah). Όλα αυτά επιβεβαιώνονται και από γραπτά κείμενα φυσικά.

Για να μην σας κρατάω σε αγωνία, όλα τα παραπάνω ευρήματα που αποδεικνύουν την τήρηση της Τορά πηγαίνοντας πίσω στον χρόνο, εμφανίζονται επίσης στον πρώτο αιώνα π.κ.χ. και σταματούν οριστικά στα μέσα του δεύτερου αιώνα π.κ.χ. Εν ολίγοις άρχισαν να εμφανίζονται στην εποχή των Ασμοναίων (140-37 π.κ.χ.), δηλαδή αμέσως μετά την επανάσταση των Μακκαβαίων κατά των Ελλήνων (163 π.κ.χ.), στην ουσία έναν αιώνα πριν τη θεωρούμενη Γέννηση του Ιησού.

Μερικά χαρακτηριστικά από αυτά είναι ότι από την εποχή του πρώτου Ναού έως και την Περσική Περίοδο, οι Εβραίοι τρώνε γατόψαρα σε όλη την Ιουδαία και την Ιερουσαλήμ. Τα πέτρινα σκεύη για τις τελετουργίες και οι πισίνες καθαρότητας εμφανίζονται τον πρώτο αιώνα π.κ.χ. Αντίστοιχα στα νομίσματα των Ασμοναίων και μετά, ακολουθούν την ανεικονική πρακτική, ενώ σε όλα τα προηγούμενα έχουμε εικόνες των αρχιερέων και σύμβολα άλλων θεών (όπως για παράδειγμα της Αθηνάς), φτερωτά λιοντάρια ή αετούς. Αντίστοιχα σε κεραμικά βλέπουμε την αναπαράσταση της θεάς Αθηνάς ή του Αιγυπτίου θεού Bes, ξεκάθαρα κατασκευασμένα από ντόπιο πηλό που δεν δείχνουν εισαγόμενα. Βλέπουμε κατά την Περσική Περίοδο να ονομάζουν τα παιδιά τους και να ορκίζονται στον Γιαχβέ (που τον αποκαλούν Yahoo) αλλά και σε άλλους ξένους θεούς. Χωρίς να λάβουμε υπόψη μας την πληθώρα εδωλίων της Ασερά ή άλλων θεών που είδαμε στην δημοσίευση για την Παλαιά Διαθήκη. Ακόμα και στα κείμενα, η αργία του Σαββάτου, η έννοια της εβδομάδας, οι μεγάλες εορτές όπως η Ημέρα της Εξιλέωσης (Yom Kippur) αλλά και η εορτή της Συγκομιδής – Σκηνοπηγία (Sukkot), δεν φαίνεται να είναι γνωστές, να εορτάζονται και να επηρεάζουν τους Εβραίους, το ίδιο και η περιτομή, τουλάχιστον σαν θρησκευτική και υποχρεωτική πρακτική.

Μια ενδιαφέρουσα περίπτωση είναι ο καταυλισμός των Εβραίων στον Νείλο του πέμπτου αιώνα π.κ.χ. που μας έχει δώσει αρκετούς παπύρους, οι οποίοι δείχνουν ένα πολυθεϊστικό λαό που είχε και εκεί τοπικό ναό του Yaho, προφανώς του Γιαχβέ (που όπως είπαμε προήλθε από την Αίγυπτο), κάτι αντίθετο με την Τορά που δεχόταν μόνον ένα ναό, καθώς και κείμενα από τις συνήθειές τους. Ακόμα και το Passover letter (419 π.κ.χ.) που βρίσκεται στο Αιγυπτιακό Μουσείο του Βερολίνου, και υποτίθεται ότι μιλάει για το Σάββατο και τον εορτασμό του Πάσχα, κατά τον Adler είναι πρόσθετη ανακατασκευή σε συγκεκριμένο κομμάτι του παπύρου και σαφώς μεταγενέστερη. Στοιχεία επίσης δίνει και ένας οικισμός Εβραίων στη Βαβυλωνία με αντίστοιχα αποτελέσματα.

Τέλος το χαρακτηριστικότερο ίσως στοιχείο του Ιουδαϊσμού είναι η **Συναγωγή**. Η Συναγωγή είναι αυτή που κάνει τη διασπορά της γνώσης της Τορά στον κόσμο, αφού οι περισσότεροι θα ήταν αναλφάβητοι ή δεν θα μπορούσαν να έχουν σπίτι τους μία Τορά. Είναι η βασική ένδειξη για την δημιουργία και επιβολή του Ιουδαϊσμού. Συναγωγές εμφανίζονται τον πρώτο αιώνα κ.χ., και ελάχιστες τον πρώτο αιώνα π.κ.χ. Η παλαιότερη ευρεθείσα συναγωγή στο Ισραήλ είναι από την περιοχή Umm el-Umdan, και είναι και αυτή της εποχής των Ασμοναίων.

Μέχρι εκείνη την εποχή, γράφει ο Adler, οι Ιουδαίοι είχαν ήδη «ενσωματωθεί βαθιά σε έναν κόσμο που κυριαρχείται από τον ελληνιστικό πολιτισμό» —ένα ελληνόφωνο περιβάλλον κλασικής μάθησης, ψυχαγωγίας και ένα ιδιαίτερα ανεπτυγμένο πάνθεον θεοτήτων. Υποστηρίζει ότι ο Ιουδαϊσμός θα μπορούσε επομένως να θεωρηθεί ότι αναδύεται από «το χωνευτήριο του Ελληνισμού» παρά από τις σκηνές του Αβραάμ ή του Μωυσή. Το ιουδαϊκό έθνος στην πραγματικότητα οικοδομήθηκε από τους Ασμοναίους.

Στις πρώτες αντιδράσεις στο βιβλίο του Adler, οι Gad Barnea, Konrad Schmid, Jonathan Stökl, Eric Meyers, Amihai Mazar, Jonathan Klawans, Lawrence Schiffman και Jodi Magness, έχουν σχολιάσει θετικά, ενώ ο Michael Langlois, που σχολίασε χωρίς να έχει διαβάσει ακόμα το βιβλίο, είναι σίγουρος ότι πριν τους Ασμοναίους υπήρχε ένα άλλου είδος Ιουδαϊσμού, χωρίς ραβίνους και συναγωγές. Μπορούμε επίσης να θεωρήσουμε θετικό και τον Russell Gmirkin που ήδη θεωρεί την Τορά δημιούργημα του 280 π.κ.χ. κατά την Ελληνιστική Περίοδο.

Αυτά είναι τα στοιχεία που δείχνουν το πότε άρχισε σίγουρα ο Ιουδαϊσμός. Θα μπορούσε ίσως να είχε ξεκινήσει νωρίτερα και να μην υπάρχουν ευρήματα; ναι αλλά λίγο δύσκολο λόγω των πολλών ιδιομορφιών που προτείνει η Τορά. Η

εμφάνισή τους όμως μας υποχρεώνει να ορίσουμε το πότε αυτός εμφανίστηκε και διαδόθηκε στον κόσμο. Δεν μας δείχνουν επίσης τα στοιχεία αυτά, πότε γράφηκε η Τορά και είναι προφανές ότι αυτή γράφηκε νωρίτερα, αλλά φαίνεται ξεκάθαρα ότι δεν ήταν καθόλου διαδεδομένη. Το λογικότερο, θα ήταν ίσως γνωστή μόνο σε κάποιους περιορισμένους κύκλους, αυτούς που την διόρθωναν συνέχεια και την εμπλούτιζαν με νέα στρώματα ανάλογα με τις απαιτήσεις της εποχής τους.

Ο Adler, με βάση αυτά τα στοιχεία κάνει μια εύλογη υπόθεση:

> *Κατά την Ελληνιστική Περίοδο τον τρίτο αιώνα π.κ.χ., κυριαρχούν για πρώτη φορά οι Έλληνες σε όλες τις περιοχές που βρίσκονται Εβραίοι (Άλλωστε οι κυρίαρχες γλώσσες τότε ήταν τα ελληνικά και τα αραμαϊκά-συριακά). Αυτοί έφεραν την έννοια του γραπτού δικαίου. Δηλαδή ένα κείμενο στο οποίο μπορούμε να δείξουμε ποιος είναι ο νόμος και αυτό να επιβάλει την εφαρμογή του. Νωρίτερα βέβαια έχουμε συλλογές νόμων όπως ο Κώδικας του Χαμουραμπί στην Μεσοποταμία και άλλοι, άλλα όλοι οι μελετητές έχουν καταλάβει ότι δεν ήταν στην πραγματικότητα γραπτό δίκαιο, αλλά κείμενα που μιλάνε για το δίκαιο, κάτι σαν νομικά εγχειρίδια που αναφέρονται για τον νόμο· δεν ήταν πραγματικοί νόμοι.*
>
> *Με την διάθεση ανεξαρτησίας και την εμφάνιση του πρώτου κρατιδίου των Εβραίων μετά από τόσους αιώνες σκλαβιάς, οι Εβραίοι υιοθέτησαν την έννοια του γραπτού νόμου των Ελλήνων και τοποθετούν την παραμελημένη και άγνωστη ως τότε Τορά σαν τον δικό τους ξεχωριστό γραπτό νόμο. Μιλάμε για την περίοδο του Πτολεμαίου Β' που έλεγχε την ευρύτερη περιοχή που έκανε αναμόρφωση στο δίκαιο (είναι και η εποχή που γίνεται η μετάφραση των εβδομήκοντα της Τορά και όλης της Παλαιάς Διαθήκης στα Ελληνικά). Τότε έχουμε έναν μεγάλο εξελληνισμό των Εβραίων (που εντάθηκε όταν την περιοχή διεκδικεί ο Αντίοχος Δ, και η αντίδραση σε αυτόν, δηλαδή η εθνικιστική τους προσπάθεια που εκδηλώθηκε με τους Μακκαβαίους), οδήγησε στην επιβολή αυτού του νόμου στους επόμενους τους Ασμοναίους, που την καθόρισαν σαν το στοιχείο ομογενοποίησης και διάκρισης του έθνους τους από τους άλλους.*

Αυτό που έχει σημασία είναι ότι η βιβλική έρευνα που γίνεται από πραγματικούς επιστήμονες συνέχεια θα μας εκπλήσσει για πολύ ακόμα, ενώ οι μονοθεϊστικές και επιθετικές τελικά θρησκείες θα φαίνονται όλο και περισσότερο φτωχές, όχι μόνο σε χρήσιμα νοήματα, αλλά και στο υποτιθέμενο ένδοξο παρελθόν τους.

Διάρκεια video 1ω 06λ.

Φιλίστωρ